

Mariański, Janusz

"Bauer und Gesellschaft. Das Leben im
industriestadtnahen Dorf", Alfred
Pretzler, Judenburg 1979 : [recenzja]

Studia Płockie 12, 315-318

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Alfred Pretzler, *Bauer und Gesellschaft. Das Leben im
industriestadtnahen Dorf*, Bd. 1, Verlag Mlakar, Judenburg 1979,
ss. 119 + tabele

Postęp społeczno-ekonomiczny lat sześćdziesiątych w Austrii spowodował wielorakie przekształcenia strukturalne i funkcjonalne we wsiach leżących w centrach przemysłowych, zwłaszcza w pobliżu wielkich miast. Dokonały się nie tylko zmiany w dziedzinie gospodarczej, ale również w sferze struktury społeczno-zawodowej wsi, w dziedzinie kultury, opieki lekarskiej, systemu oświaty, a w konsekwencji także w stylu, poziomie i standardzie życia mieszkańców wsi.

Znikają dawne zwyczaje i obyczaje wiejskie oraz schematy myślenia i działania funkcjonujące na zasadzie nawyku, ulegają załamaniu dawne wzory życia środowiskowego, ginie dotychczasowa tożsamość lokalna i kontakty wewnątrzwiejskie, determinowane więzami sąsiedztwa i pokrewieństwa. Dawne społeczności wiejskie, wyodrębnione wyraźnie nie tylko przez wspólnotę terytorialną, ale i żywą świadomość więzi społecznej, dezintegrują się. Został naruszony, na zasadzie stopniowej ewolucji, nienaruszalny dotychczas w swoich konstytuujących elementach system powiązań lokalnych i ponadlokalnych. Stopień zaawansowania tych zmian nie jest jednakowy.

Książka A. Pretzlera rejestruje dokładnie dokonywane się konkretne procesy przemian w strukturze społecznej wsi i stylu życia ludności wiejskiej, omawia i interpretuje wszelkie niebezpieczeństwa związane z „postępem”, wreszcie formułuje postulaty i propozycje wyhamowywania negatywnych dla ośrodków wiejskich następstw rozwoju przemysłowego. Jest apelem o nową i lepszą jakość życia ludności podmiejskiej, wołaniem o nową świadomość i tożsamość lokalną („neue Orts-Identität”). Warunkiem zmiany dotychczasowych negatywnych trendów rozwojowych może być wzajemne „uczenie się” i rozumienie ludzi przynależnych do różnych grup społeczno-zawodowych i warstw społecznych, dla wypracowania i ożywienia nowej samoświadomości mieszkańców rejonów podmiejskich w centrach przemysłowych. Stąd czytelnik znajduje w opracowaniu wiele propozycji zmian i rozwiązania konkretnych problemów oraz szereg zaleceń i rekomendacji socjotechnicznych.

Całość opracowania dotyczącego problemów życia ludzi mieszkających we wsiach podmiejskich, głównie jednak ludności rolniczej, zawarta jest w siedmiu rozdziałach, obejmujących następującą problematykę: charakterystyka społeczna i polityczna wsi (s. 9—16), problemy socjologiczno-rodzinne w gospodarstwie domowym (s. 17—29), wykształcenie ludności chłopskiej (s. 30—56), kultura na wsi (s. 57—85), ogólny obraz gospodarstwa i wsi (s. 86—99), problemy społeczne wsi (s. 101—116). Podjęta problematyka została ukazana na przykładzie sytuacji w okręgu Steiermark (Austria), w którym na 545 wsi 140 to wsie położone w pobliżu ośrodków przemysłowych. Poniżej zreferu-

jemy najważniejsze konstatacje empiryczne zawarte w książce *Bauer und Gesellschaft*.

W cywilizacji miejsko-przemysłowej granice między miastem a wsią zacierają się. Wiele wsi podmiejskich zostało włączonych w granice administracyjne miast. Proces ten został częściowo zahamowany, pozostaje jednak problem wpływu miast przemysłowych na okoliczne wsie. Cechą charakterystyczną wsi położonych na obrzeżu ośrodków miejsko-przemysłowych jest ich słabość finansowo-ekonomiczna, niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę, zbyt mała liczba miejsc pracy i w związku z tym nasilające się zjawisko codziennych i sezonowych dojazdów do pracy, stały spadek udziału ludności chłopskiej w strukturze społeczno-zawodowej wsi.

Mobilność przestrzenna i oddziaływanie układów społeczno-gospodarczych nadrzędnych wobec wsi, pociąga za sobą zrywanie więzi międzyludzkich w społecznościach lokalnych i osłabienie aktywności politycznej chłopów. Na przykład w okręgu Knittelfeld udział chłopów w radach gminnych zmniejszył się w latach 1965—1975 z 33 do 26 procent. Wychowanie dzieci stało się trudniejsze w rodzinie chłopskiej. Rodzice (a zwłaszcza żony) są obciążeni pracą w gospodarstwie domowym i rolnym, nie są w stanie zająć się bardziej intensywnie wychowaniem dzieci i umiejętnie „zagospodarować” ich czas wolny. Mieszkanie pod jednym dachem kilku pokoleń rodziny chłopskiej stwarza dodatkowo komplikacje i obciążenia.

Na podkreślenie zasługują uwagi autora dotyczące wykształcenia dzieci i kształcenia dorosłych. Obserwowany w rejonach uprzemysłowionych trend do koncentracji ośrodków szkolnych (szkoły zbiorcze), być może niesie z sobą poprawę poziomu nauczania dzieci, z drugiej jednak strony pogarsza jakość życia uczniów z powodu długości dojazdu do szkoły. Doksztalcenie dorosłych na wsi obejmuje tylko nieznaczną część ludności i jest bardziej popularne wśród lepiej wykształconych rolników, z reguły posiadających większe gospodarstwa rolne. Doksztalcenie specjalistyczne jest bardziej aprobowane niż wszelkiego rodzaju kursy kształceniowe o charakterze ogólnym. Dodatkowym utrudnieniem są powiązania kursów kształcenia dorosłych i form organizacyjnych z ośrodkami partyjnymi lub konfesyjnymi.

Bliskość miast oddziaływa negatywnie na sferę kultury wiejskiej, która pozostaje pod silnym ciężeniem wielorakich nurtów kultury miejskiej. Zanika powoli muzykowanie domowe i śpiewy pieśni ludowych. Stan zdrowia ludności chłopskiej przedstawia się gorzej niż ogółu ludności. Spowodowane to jest z jednej strony przez tzw. choroby zawodowe, związane z ciężką pracą na roli, z drugiej zaś strony z niedostateczną opieką lekarską spowodowaną niewłaściwą polityką zatrudnienia lekarzy na wsi i w mieście.

Rejestr negatywnych konsekwencji wpływu cywilizacji miejsko-przemysłowej na rejony wiejskie zamyka analiza życia religijnego. Do środowisk wiejskich docierają z opóźnieniem nowe nurty odnowy w Kościele. Zresztą coraz częściej parafie wiejskie są pozbawione stałych duszpasterzy. W okręgu Knittelfeld na 14 istniejących parafii 6 pozostaje bez stałej opieki duszpasterskiej. Zaangażowanie ludności wiejskiej w sprawy Kościoła powszechnego i parafialnego jest niewystarczające. Brakuje młodzieżowych przywódców i animatorów w coraz zresztą mniej licznych kościelnych grupach nieformalnych dzieci i młodzieży. W radach parafialnych, składających się dawniej niemal wyłącznie z mężczyzn, jest coraz więcej kobiet. Lekcje religii prowadzone w szkole przez przyjezdnych nauczycieli wpływają w minimalnym stopniu na uaktywnienie religijne dzieci. Jedynie z okazji wielkich świąt kościel-

nych dzieci są „mobilizowane” do masowego udziału w kulcie religijnym. Młodzież po zakończeniu nauki szkolnej wyłącza się z praktyk religijnych do momentu zawarcia związku małżeńskiego. Część dorosłych mieszkańców wsi ogranicza swoje kontakty z Kościołem niemal wyłącznie do czterech ważnych momentów życiowych i związanych z nimi obrzędów religijnych, jak chrzest, pierwsza komunія św., ślub kościelny i pogrzeb chrześcijański („Vier-Rad-Christentum”).

W propozycjach zmian A. Pretzler podkreśla ważność ponownego pozyskania dla współpracy z Kościołem młodzieży chłopskiej, konieczność prowadzenia lekcji religii przez miejscowego proboszcza, nieodzowność tworzenia przesłanek do łagodzenia „kryzysu” religijnego u młodych w fazie przechodzenia od ukończenia szkoły do założenia rodziny¹.

Książka A. Pretzlera ukazuje w czarnych barwach realia życia społecznego wsi na zapleczu wielkich centrów przemysłowych. Wydobywa głównie ujemne następstwa cywilizacji techniczno-przemysłowej, zarówno te, które znalazły się już w centrum dyskusji publicznej, jak i będące jeszcze in statu fieri, nieco ukryte przed opinią publiczną. Ludność badanych rejonów wiejskich, zorientowana na miejskie wzory i modele życia, nie zawsze jest świadoma dokonywających się obok niej i w niej przekształceń społeczno-kulturowych.

Rozważania zawarte w opracowaniu *Chłopi i społeczeństwo* mają za zadanie pobudzić świadomość ludności wiejskiej w kierunku kształtowania nowej i lepszej jakości życia. Jest jednak wątpliwe, czy propozycja socjotechniczna, zmierzająca do odnowy jakości życia w ramach aktywnych, harmonijnych i małych jednostek wiejskich, jest w pełni realna. Czy uda się zintegrować ludność rolniczą zorientowaną „na wieś” i ludność dojeżdżającą do pracy zorientowaną „na miasto”? Można jednak, idąc za sugestiami A. Pretzlera, postulować takie oddziaływanie na ludność chłopską, by nie czuła się w osiedlach podmiejskich „zagrożona”, jakby w defensywie, lecz by traktowała siebie jako równouprawnionego partnera w kształtowaniu nowego i lepszego stylu życia na wsi, zagrożonej żywiolową i spontaniczną inwazją cywilizacji miejsko-przemysłowej.

Praca A. Pretzlera, ukazująca wizerunek zmieniającej się wsi austriackiej, ma na celu nie tylko stwierdzenie zakresu dokonywających się przemian, lecz także opisanie ich wewnętrznych powiązań i uzależnień, na skutek których poszczególne dziedziny rzeczywistości społeczno-kulturowej włączają się w zróżnicowany sposób w proces przekształceń. Przebiegające w podskórnej tkance społeczności zmiany prowadzą do powolnego rozmontowania więzi społecznych we wsiach zlokalizowanych w pobliżu ośrodków miejsko-przemysłowych. Proponowane przez autora procesy reintegracji społeczności lokalnych zachodzą i będą zachodzić znacznie wolniej niż procesy dezintegracji. Zintegrowanie elementów kultury i stylu życia środowiska tradycyjnie chłopskiego i nowego zurbanizowanego przez doświadczenia wpływów miejskich nie będzie sprawą łatwą.

Autor recenzowanej książki nie przytacza zbyt wielu materiałów statystyczno-socjologicznych ani z całej Austrii, ani z okręgu Steiermark. Czyni to tylko wtedy, gdy jest to konieczne dla rozwiązania jakiegoś szczegółowego problemu. Często zaś odwołuje się do obserwacji i doświadczeń własnych,

¹ T. Kinstle, U. Popel, S. Schlegel, *Jugendarbeit auf dem Lande. Ländliche Lebensbedingungen, jugendlicher Alltag und soziale Arbeit*, Basel 1978.

do komentarzy prasy lokalnej, do socjologów i działaczy społecznych. Materiał został dobrany na zasadzie troski o kompletność wszystkiego, co jest niezbędne i ważne dla charakterystyki badanego rejonu. Książka wolna jest od nadmiernego balastu statystyczno-socjologicznego, a przez to bardziej dostępna dla przeciętnego czytelnika. W opracowaniu, mimo jego już historyczno-socjologicznego charakteru, a po części nawet dzięki temu, znajduje się sporo problemów i oświeleń ważnych dla dziś i jutro środowisk wiejskich.